Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7, 752 36 Uppsala

Printed in Sweden by Almqvist & Wiksell, Uppsala 1974

han gjorde under ständiga studier av arbetet på Grønnegade-teatern. Hans fasta persongalleri har således utformats under inflytande från enskilda aktörer, som t.ex. truppens primadonna Mme Montaigu och studentaktören Wegener, för vilka Pernille- och Henrikrollerna skrivits, och som gjort dessa gestalter populära hos publiken. Pjäsernas konstruktion ger också möjlighet att utläsa hur de anpassats till den ram som stod till buds vid uppförandet, där skådespelarna skulle ha tid att utföra sina talrika dubbleringar och där enbart ett begränsat antal personer kunde vara på scenen samtidigt.

Någon fullständig översikt över repertoaren existerar inte, men det tillgängliga materialet ger dock utrymme för vissa slutsatser: repertoaren var mycket stor, en följd av det relativt blygsamma publikunderlaget, den var franskorienterad, och den dominerades av komedier. Det torde i stor utsträckning vara publiksmaken som styrde in repertoaren på denna linje, och tydligen var det farser och situationskomedier som fick störst gensvar. Av de 17 Molière-pjäser som spelades var större delen hämtade ur denna del av hans produktion, och en blick på Holbergs produktion under Grønnegade-tiden understryker samma tendens: av de 21 pjäserna var bara 5 s.k. karaktärskomedier av typ Den Vægelsindede och Jean de France. De övriga var parodieller intrigkomedier, huvudsakligen uppbyggda kring verbal- och situationskomik, ofta av ganska grov art, som i t.ex. Den ellefte Junii och Den pantsatte Bondedreng. Den dåtida publikens värdering av komedierna torde alltså ha varit diametralt motsatt eftervärldens. Av Holbergs skrifter framgår det att han långtifrån var okänslig för den framgång som dessa pjäser upplevde, och i samma riktning pekar både de omarbetningar som han underkastade pjäser som rönt ett kyligt mottagande, och som kan följas i de olika utgåvor som han själv ombesörjde, och hans beredvillighet att förse teatern med texter anpassade för dess omedelbara behov, som t.ex. korta »efterpjäser» som Det arabiske Pulver, Ulysses von Ithacia med dess parodi på konkurrerande tyska trupper, och pjäser kring företeelser i den aktuella debatten som Mascarade och Kildereisen.

Första spelkvällen gav teatern Gnieren, en fördanskning av Molières L'Avare, den andra Holbergs Den politiske Kandestøber, och det var dessa två dramatikers produktion som kom att bilda stommen i repertoaren. De enstaka försök som gjordes att med några Racine-pjäser introducera tragedin manade inte till efterföljd, liksom inte heller de fåtaliga presentationerna av engelsk dramatik. Anmärkningsvärt är att teatern utöver Holbergs komedier bara spelade en dansk originalpjäs, hovrättssekreteraren J. R. Paullis Den seendes Blinde. Paullis andra pjäs, Julestuen og Maskaraden, hade beställts av Montaigu, som dock tydligen var missnöjd med författarens sätt att i dramatisk form behandla dessa två populära folkliga nöjen och därför vidarebefordrade uppdraget till Holberg. Denne löste de problem som Paulli brottats med genom att skildra företeelserna i var sin pjäs, en treaktskomedi och en efterpjäs i en akt. Paulli anklagade honom för plagiat, och en offentlig debatt mellan de två författarna följde. Både här och i andra sammanhang visar Holberg en vilja till att försvara sitt dramatiska författarskap som understryker att han uppfattade sin verksamhet på området som långt mer än en roande avkoppling från allvarligare sysslor.

Detta författarskap, framhåller Anne E. Jensen, tillhör de faktorer kring teatern i Lille Grønnegade som inte till fullo kan förklaras, utan måste accepteras som »det vidunderliga tilfælde». Läsaren instämmer gärna, men konstaterar samtidigt att denna innehållsrika och välskrivna utredning av Holbergs arbete och av teatermiljön kring honom leder långt på vägen mot fenomenets kärna.

Niels Halkjær

Harald Åström: *H. C. Andersens genombrott i Sverige. Översättningarna och kritiken 1828–1852.* Odense 1972.

Att det var som romanförfattare H. C. Andersen fick sitt genombrott hos svenska läsare och kritiker kan verka förvånande i dag, då hans namn i första hand förknippas med de sagor som förskaffat honom litterärt världsrykte. Att det förhöll sig så framgår emellertid av en undersökning som Harald Åström utfört, och vars resultat redovisas i den licentiat-avhandling som här föreligger i tryck. Det är ett gediget stycke receptionsforskning som på detta sätt gjorts tillgängligt för en större läsekrets, och den är förtjänt av detta, eftersom boken inte bara är ett viktigt bidrag till Andersen-forskningen, utan också utgör givande läsning för den som intresserar sig för 1800-talets internationella kulturtrafik och litterära marknadssystem.

Sitt egentliga genombrott i Sverige får H. C. Andersens verk under åren 1838–40. Då kommer tre romaner i översättning, utgivna i några av de läsebibliotek med vilka företagsamma förläggare, t.ex. Hierta, söker mätta en romanhungrig publik. Publicisten Georg Ameen, en av författarens ivrigaste svenska förespråkare, ger ut Billedbog uden Billeder i sin egen översättning, och Lekkamraten, en serie böcker med berättelser för barn, upptar i båda sina två första voly-

mer sagor av Andersen. 1840 ges hans exotiskt färgrika skådespel Mulatten av Djurströms turnerande sällskap i direktörens översättning, som också, efter ganska kraftiga omarbetningar, används då Kungliga Teatern tar upp pjäsen följande år. 1842 kommer så det första häftet som enbart innehåller översatta eventyr, och därefter domineras utgivningen av sagorna, som ges ut i nästan samma takt som originalen och föreligger i en samlad utgåva med reviderade översättningar 1850, bara ett år efter den danska utgåvan. Jämsides härmed fortsätter utgivningen av andra verk, bl.a. reseböckerna En Digters Bazar och I Sverrig.

Att genombrottet följde så tätt på H. C. Andersens första vistelse i Sverige kan verka bestickande, men enligt Åström kan inget samband beläggas. Visserligen var diktaren själv sin vana trogen mycket aktiv i arbetet på att i Sverige som i andra länder förskaffa sig den »erkendelse» som enligt hans åsikt förvägrades honom i hemlandet, men till den framgång som hans verk fick här i landet bidrog hans ansträngningar att via vänner och författarkollegor initiera översättningar och utgåvor i endast ringa mån. Ur Andersens korrespondens med svenskar, som Beskow, Strandberg och framför allt Fredrika Bremer, ger boken fylliga och belysande citat, och eftersom det rör sig om personer som på grund av sin placering i svenskt kulturliv spelade en viktig roll som förmedlare och opinionsbildare, utgör deras omdömen, även om de självfallet färgats av att vara riktade till honom själv, ett viktigt komplement till bilden av genombrottet. Kanske hade det dock varit önskvärt om Åström gjort skarpare åtskillnad mellan den offentliga kritiken och de synpunkter på hans produktion som på detta sätt privat framfördes till Andersen.

Åströms framställning omfattar perioden från 1828, då H. C. Andersens namn i samband med en översatt dikt för första gången dyker upp i Sverige, till 1852, då hans litterära position är fastslagen både i hemlandet och här, och då det första häftet Historier utkommer. Ett mödosamt forskningsarbete med genomgång av tidningslägg, tidskriftsårgångar och brevsamlingar och försök att identifiera anonyma recensenter ligger bakom den omsorgsfulla kartläggningen av denna litterära erövringsprocess. Boken är klart disponerad och välskriven, även om den här och var präglas av den monotoni som ju tyvärr ofta är den noggranna redovisningens följeslagare.

Det första partiet är ägnat en genomgång av periodens utgivning av Andersen-översättningar. Tyngdpunkten har lagts på eventyren, naturligt eftersom det är här författarens konstnärliga särart tydligast framträder. Åström granskar översättarnas arbete i anslutning till tidigare forskares, främst Rubows, försök att bestämma sagostilens karakteristika. Han har i sina analyser trohet mot originalet som primärvärde, men trots att han långtifrån har någon rigid definition av begreppet trogen översättning, utan ger det en mycket nyanserad innebörd, blir resultatet ett ganska lågt betyg åt deras insatser. De tycks i allmänhet ha saknat förståelse och känsla för de särskilda kvalitéerna i Andersens stil. Det muntliga, talspråksmässiga draget i sagorna förvandlas i översättningarna för det mesta till tyngre och korrekt boksvenska, det barnsliga, naiva blir pjollrigt och sentimentalt eller försvinner helt, det livfulla bromsas upp av rigoröst tillämpade grammatiska regler, det målande, konkreta förtunnas genom abstrakta omskrivningar. Just de konkreta uttrycken och de ofta drastiska detaljerna visar ju hur Andersen griper förbi den av romantiken omhuldade konstsagan tillbaka till folkäventyrens värld, och intressant är Åströms påvisning av den dolda censur som översättare och utgivare utsatte texterna för och som drabbade dessa enligt deras uppfattning anstötliga drag. En liknande moralisk retuschering kom för övrigt Mulatten till del, då olika bearbetare före uppförandet på Kungliga Teatern gallrade i dess erotiska partier.

I stort sett betydde tidnings- och tidskriftskritiken inte mycket för Andersens genombrott i Sverige. Han slog igenom underifrån, vann sin popularitet hos läsarna utan recensenternas förmedling. Det är Åströms konklusion efter den översikt över kritiken som utgör bokens andra och största parti. I fråga om romanerna härskade samstämmighet mellan publik och kritik, och särskilt Improvisatoren och Kun en Spillemand avfödde entusiastiska recensioner då översättningarna kom ut, men medan de flesta kritiker länge ställde sig avvisande till en värdering av sagorna som annat än »underhållning för barn», förskaffade dessa diktaren stor framgång hos den breda publiken. Flertalet kritiker verkar ha delat Sturzen–Beckers vänligt nedlåtande hållning, som hos honom dessutom färgades av liberalens irritation över Andersens notoriska svaghet för berömmelsens yttre tecken som ordnar och titlar. Att den svenska kritikerkåren dock inte skilde sig från sina danska kollegor, som snarare var strängare, visar avsnittets givande jämförelser med mottagandet i författarens hemland. Författare som Fredrika Bremer och Topelius erkände emellertid tidigt hans storhet i det lilla formatet, och den uppskattning som, kanske på grund av närheten till Danmark, tidigt visats i sydsvenska tidningar som Malmö Nya Allehanda och Najaden i Karlskrona av bl.a. Strandberg och Ameen mattades inte. Som helhet förmedlar avsnittet bilden av en ganska kontinuitetslös och nyckfull kritik, och symptomatiskt är att reseboken I Sverrig endast

fick ett par obetydliga recensioner i det land den skildrade, då översättningen 1851 gavs ut av Bonnier i samarbete med författaren. Åströms grundliga översikt har utformats i enlighet med hans deklarerade princip att inte teckna kritikerporträtt. Det skulle dock ha känts tillfredsställande, om dess påpekanden av olika recensenters position hade förankrats i en något fylligare bakgrundsskildring av tidens litterära och kulturpolitiska idéer, en utvidgning av den klargörande utredning som ägnas skandinavismens betydelse. delse.

H. C. Andersens stil och verk, i synnerhet eventyren, har ju spelat en viktig roll i svensk litteratur, avläsbar i Strindbergs sagor och Topelius' berättelser, för att bara nämna ett par exempel, och en undersökning av denna påverkan vore av stort intresse. Åström har lämnat denna aspekt åt sidan och skall inte lastas härför, så mycket mindre som han själv understryker att han inte sett som sitt syfte att företa en sådan undersökning, och därför att hans bok i sig innehåller så mycket av intresse. För den forskare som vill åta sig den nämnda uppgiften är den en oumbärlig utgångspunkt.

Niels Halkjær

Studies in Change and Revolution. Asperts of English Intellectual History 1640–1800. Edited by Paul J. Korshin. Scolar Press 1972.

Under rubriken »Studies in Change and Revolution» har Paul J. Korshin samlat några uppsatser av olika författare; studierna rör sig på skilda områden av engelskt 1600- och 1700-tal: politisk teori, historieskrivning, medicin, litteratur. Syftet med boken har varit att försöka tillämpa revolutionsbegreppet i det idé- och litteraturhistoriska studiet, »to encourage a concern for the study of change in all kinds of literature as a species of revolution», som det heter i förordet. Uppslaget gavs, meddelar Korshin, av ett seminarium över ämnet »Literature and Revolution in Eighteenth-Century England», som hölls vid The Modern Language Association's årsmöte i Denver 1969.

Det revolutionsbegrepp som har föresvävat Korshin tycks emellertid oklart; han preciserar det inte närmare, snarare mystifierar han det. Beträffande smakförändringarna inom musik, måleri och litteratur i England under 1600- och 1700-talen gör han sålunda det något förbryllande uttalandet att de var så breda att de skulle kunna betraktas som en revolution, »om de hade ägt rum snabbt». Varför dra in begreppet »revolution» i sammanhanget – är det mera rättvisande än begreppet »utveckling»? Vilken skillnad gör Korshin mellan de båda begreppen? Hans kortfattade besked tycks mig gåtfullt: »The difference is not just semantic. It is one of our attitude toward what happens in literature and the arts.» Samtidigt varnar emellertid Korshin – mycket befogat – för missbruk av termen »revolution» och för ett aktualitetsjäkt som man kanske ett ögonblick misstänkte låg bakom just hans eget uppslag: »Rational inquiry into the nature and process of literary history will always be worthwhile, I think, without specially whipped up toppings to make a traditional subject appear trendy or modern.»

Studierna som har samlats i boken tycks också visa att revolutionsbegreppet knappast är ett ändamålsenligt instrument för den historiska analysen på de områden det här gäller. Den politiska förändringen i England 1688–89 betecknas ju traditionellt som den »ärorika revolutionen» men var knappast en revolution enligt moderna begrepp och uppfattades inte heller så av samtiden. *Ordet* revolution användes redan i Stuarttidens England, men som Gerald M. Straka påpekar i en kort men klargörande uppsats, »Revolutionary Ideology in Stuart England», var idén om ett i grunden nytt samhälle i själva verket främmande för tidens politiska föreställningsvärld. Samhället tänktes grundat på naturens och förnuftets eviga principer, och en berättigad »revolution», som avsättandet av en tyrannisk kung, ansågs syfta till att återställa en rätt samhällsordning. »The Revolution was made to preserve our *ancient* indisputable laws and liberties, and that *ancient* constitution of government which is our only security for law and liberty», heter det ännu hos Edmund Burke.

Ett modernt revolutionsbegrepp tycks alltså vara lika litet tillämpligt på det politiska tänkandet som på den politiska verkligheten under epoken. Också i ett par uppsatser som berör historieuppfattning och historieskrivning under det senare 1600-talet är det bundenheten vid traditionella föreställningar som betonas.

En studie av Robert D. Hume med rubriken »Goldsmith and Sheridan and the Supposed Revolution of 'Laughing' against 'Sentimental' Comedy» ägnas åt att *tillbakavisa* uppfattningen att de båda författarnas insatser skulle innebära en »revolution», en revolt mot en dominerande sentimental komedistil. Goldsmith och Sheridan representerar enligt Hume i själva verket, vid sidan av flera andra samtidiga författare, en obruten tradition från restaurationskomedien; »the old 'revolutionary' hypothesis is bunk», sammanfattar Hume.

När en av bokens bidragsgivare, Leon M. Guilhamet, i en uppsats som han kallar »From *Pamela* to *Grandison:* Richardson's Moral Revolution in the Novel» verkligen anstränger sig att iaktta en »revolutionär» insats, är detta snarast ett undantag. Guilhamet förklarar till att börja med att det är vilseledande att tolka Richardsons romaner som